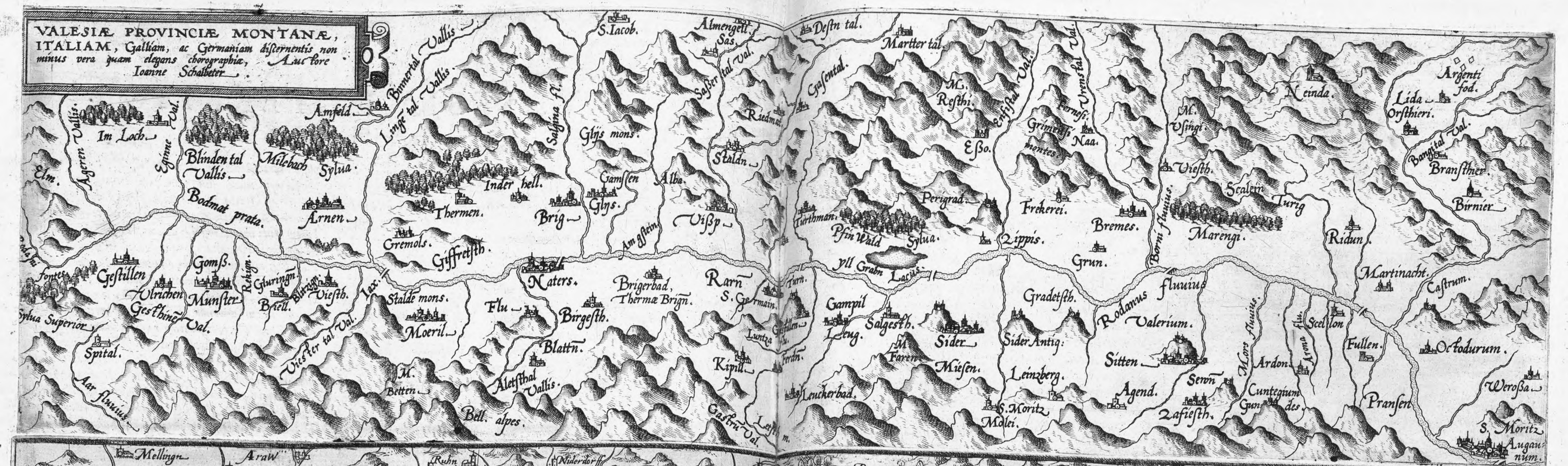

VALESIAE PROVINCIÆ MONTANÆ,
ITALIAM, Galliam, ac Germaniam adterrentis non
minus vera quam elegans chorographia, Auctore
Ioanne Schallberr

BASILEA
INCLYTAE
Rauracorum Urbis,
ac eiusdem circumuicini
agri situs exactissima
delineatio. Authore Sebas-
tiano Munstero.

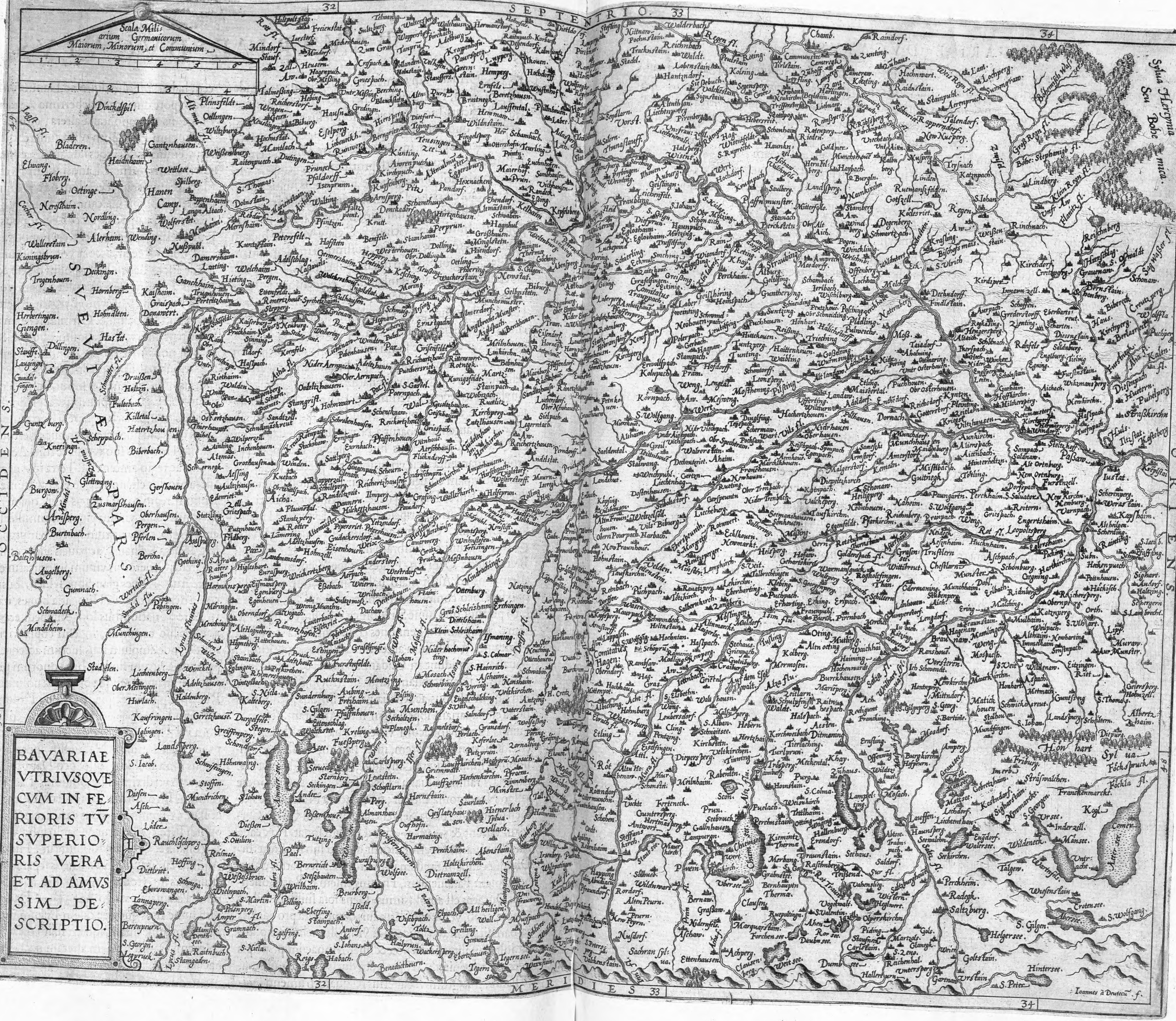
VALESIAE DVCATVS.

Valesia nomen quam Vallis vulgò dicunt, vnde ortum sit minime reperi, nisi Munsteri ea de re sententia cuiquã placeat, verisimilis certe est. Arbitratur autẽ vocabulum illud natum esse à Latina voce Vallis, aut ab arte Sedunensis ciuitatis Valeria. Hæc loca olim Veragri, Agauri, Iuberi iuxta Rhodani originem: Seduni, Antuates, Allobrogi, Salasijque populi habitauerunt. Nostro tempore diuiditur hæc regio in superiorem & inferiorem Valesiam. Superior habet linguam Germanicam, & est propriè tractus Sedunensis incipiens à Furca monte, excurrens vsque ad Marcam regionis, quæ est sub Seduno iuxta amnem Morsum, complectiturque septem decimas seu Dioceses, quas illi Zendẽ vocant, nempe Sedunum, Sider, Leuck, Raren, Visp, Brig, & Gombs. In his diocesisbus inueniuntur triginta parochiales ecclesiæ. Inferior Valesia vitur lingua Subaudica, incipitque à memorato amne Morsio, & extenditur vsque ad pontem S. Mauricii, cuius incolæ olim Veragri dicti sunt. Habet autem inferior Valesia sex communitates, quas illi vexilla seu Banera vocant: nempe Gundes, Ardon, Sallien, Martinacht, Intremont, & S. Mauricium, & in his inueniuntur 24. parochiales ecclesiæ. Habuit quoque plurimas arcas antequam à superiori Valesia expugnarentur: sed sunt omnes ferè airutæ. Populus Valesia est hodie erga externos valdè humanus & affabilis, totusque beneficus. Inter se verò paulo rigidiores, quàm deceat amicos & vicinos. Vulgare autem est in Valesia vt bona pars hominũ vtriusque sexus strumis perinde vt Styrij defœdetur, quod ex aqua ipsis provenire credunt quæ bibunt. Valesia comitatus est Aelen, olim Antuates. Metropolis verò valesia est Sedunum, germanicè Sitten, habentque incolæ duas linguas Germanicam & Gallicam, nec habent Valesiani aliam circum muratam præter Sedunum, ciuitatẽ sed egregia loca, quamquam Sanctus Mauricius siue Agannũ pro oppido haberi possit. Habent incolæ totam vallem è loco S. Mauricii vsq; ad Furcam montem pro vna ciuitate, quæ ad laeuam & dextram vice murorum altissimis montibus & inexpugnabilibus saxis clauditur, habens portum & introitum apud S. Mauricium. Superfluum ergo & inane iudicant esse si omnia oppida muris cingerentur. Regio enim ipsa Valesiana grandis & longissima vallis, vndique clausa ingentibus altissimisque montibus, & præacutis petris, qui pro magna parte altitudine ferè vnius Germanici miliarij eleuantur in cælum, multique eorum perpetuis temporibus aut glacie irresolubili, aut niue glaciali obducuntur; in imo verò iuxta radices montium terra est optima atque fecundissima, omnium rerum ferax, nec sui similem habet terram, quæ tam fastigiatis montibus in altum consurgat, & tamen fundum habeat vsque adeo fertile. Extenditur longitudo eius ab occidente in orientem itinere quinque dierũ: latitudo verò est valdè angusta, nisi quod prope Octodurum & Sedunum, paulò spatiosior est, vt illic quoque multa prædia agrorum & prætorum inueniantur. Montes plerumque tam sunt præcipites, accliuës & penduli vt conscendi nequeant, nec quis sine stupore possit summities illorũ intueri: quacũque parte quis ingredi velit, necesse est altissimos transcendere montes, per varias ambages & recessus. Locaque periculosa, abstrusa & vorticosa, quæ illi passagia vocat, quæ tẽpore hyemali intẽperie sic clauduntur, vt nõ facile quis ingredi vel egredi regionẽ queat: nisi apud S. Mauriciũ. Ibi enim Alpes in modum faucium vtrinque concurrunt, relicto angusto spatio, per quod Rhodanus euoluitur: & pons lapideus vna testudine vtramque fluuij ripam complectens transmittit ingressuros in Valesiam; nec potest quisquam hyeme ingredi regionem ipsam, nisi per hunc pontem: qui iungitur arci ibidem extructæ: cumque eius præfectus claudit portam pontis, clausa est tota Valesia. Nulla re hominum sustentationi necessaria, caret hæc regio, profert enim vinum, frumentum, fructusque omnis generis, abundat carne & piscibus. Incipit vinum crescere in diocesi Brigensi, in montibus: continuaturque eius plantatio per descensum Rhodani vsque ad S. Mauric. Apud Sedunum rubeum albo præstantius est, tamque atrum & densum, vt eo scribi possit. Iuxta Octodurum, album bonitate superat rubeum. Vixque licet in Germania reperire locum vbi nobilius quàm Sedunense crescat vinum, ac inde in vicinas exportatur regiones. Conseruari autem potest ad decem aut 20. annos, excepto Apiano vino, quod Muscatel vocant, id vltra biennium nõ asseruatur incorruptum. Frumenti hæc regio nulla laborat penuria, habet triticum, siliginem,

frumentum æstiuale, quod Lanx vocant, habet hordeũ, auenam, fabas, pisa, lentes, milium, mæsis tanta est quanta incolis sufficiat per annum Seduni, Syders & Gudes. Crescit crocus in magna abundantia: sunt ibi malogranata, amygdali & ficus, per totam quoque regionem inuenias omnis generis poma, pira, nuces, pruna, cerasa, castaneas, moros, persica, auellanas, corna. pecudũ quoque tũ domesticorum copiam alit, vaccas, boues, equos, asinos, mulos, oues, porcos, capras, arseres, anates, gallinas, cuniculos, pauones, columbas. Abundat etiam apibus, vnde illis non exiguũ emolumentũ. Habent præterea alpes hi animalia quædam nobis qui extra hos montes degimus, penitus incognita, vt sunt ægocerotæ seu capricorni, indes, ibices, mures alpini, lepores, nostris dissimiles, phasiani magni & parui, gallinæ syluestres, gallinæ petrosæ. Auiculae quas parnissas vocat, perdices, bonosæ, fulicæ, vultures, palubi, ardeæ, ficedulæ, mergi, coturnices, turdi, abudat quoque vsus, lupis, lynxibus, vulpibus, martibus, falconibus. Carẽt autẽ ceruis, capreis, apris syluest. scorpionibus & conchiliatis ranis. Suppeditat præterea mœtes huius regionis multas nobiles herbas ac radices medicas, præsertim gentianam, antrinam, Danmargam, spicã celticam, Ostrulam, Squillã, Selligẽ pimpinellã, astrentzem, Cepas marinas. Ex arboribus profert larices & terebintinũ, vnde resinam copiosam colligunt incolæ & fungi speciem, quã Medici agaricum vocant. Terra vndique plurimis riuulis rigatur, qui omnes Rhodano miscuntur, is iuxta Furcam montem è glacie liquefcenti, vti creditur, ortus: quamuis et in eodem monte fons magnus scaturiat, hanc regionem ingenti strepitu magnam secum glaciei vim trahens, perlabitur, ac ilico accurrentibus vndique riuus è montibus labentibus auctus præcipitatur per aspera saxa. Angustias montium ac alia confragosa loca tanta insania vt nedum in spumam, sed & in nebulã resoluatur. Montes huius regionis tã sunt frequentes, vt vnde dicendi de ipsis principium fieri debeat, vix cognosciam: ij nostro æuo alia quàm olim nomina habent. Mons ex quo Rhodanus oritur, olim Subecus, Coatius, & Vrsellus vocatus fuit, hodie Furca nũcupatur. Huic vicinus est Gothardi mons: iuxta Brigam est Sempronius mons, hodie Simplberg. Huic vicini sunt Sases & Matter mœtes. Ex altera parte Rhodani sunt Loetsch & gemini montes. In valle Panina Arolla mons glacialis est. E regione Sider versus Septentrionem est Syluius mons, is iam Augstal-berch vocatur, & ex eadem parte vterque S. Bernhardi mons. In maiore Xenodochium est extructum pro itinẽrãtibus quibus ibidẽ victus gratis offertur. Hospitiũ illud tã amplũ est vt sexcentrum peregrinorum capax sit: qui verò hoc loco moriuntur sepeliri non possunt, quum ibi non sit terra fossilis, sed cadauera eorum proijciuntur in profundas speluncas petrarũ, vbi frigore rigescunt. In valli Brennis monachi quidam cœnobium quoddam exciderunt, in eiusmodi petra solida cum templo, culina, hypocausto & cellulis aliquot, sine villo lignorum adiumento. Petra ipsa est monasterij tectum, parietes, postes, ostiorum, & mansiuicula ipsa. Sylua Hercynia huc etiam spargit ramos suos diuersis insignitis nominibus, alibi enim Milebach Sylua iuxta Arnen nimirum, iuxta Perigrad Persim vvaldt Sylua vocatur ac alibi aliter. Minararũ etiam feracissima est regio. Crystalus pura & impura in Gombi iuxta Rhodani originem eruitur, & Vespiensi quoque diocesi præter Crystalum argenti minaræ sunt sicut & in Raroniensi agro. In Sider quoque argenti vena est. Plumbum autem foditur in Loethsten. In Sedunensi agro Cupri minaræ est, in eodem quoque inuentus est anno 1544. salis fons. iuxta Octodurum ferrum foditur, & in Bangis valle crebra sunt argenti fodinæ, quin & Lithantrates iam ibidem cuiusmodi in Leodiensi agro fodiuntur. Thermae sunt optima & saluberrima iuxta Brigam, & præter eas etiã Leucenses multiplici fonte scaturietes. Ita nullis non naturæ dotibus hæc terra prædita est, quibus etiã accedunt insolita ac prædicanda miracula nusquam crebriora. Terminatur à Septentrione Bernatibus & Lucernatibus Heluetiis à Meridie Cotiis Alpibus & Lepontiis, ab ortu summis Alpibus & Rhetia alta, ab occasu Graijs alpibus & Lemanno lacu. Situm autẽ seu clima regionis ex Heluetiæ descriptione, animaduertet studiosus lector. Quantitatẽ verò superius quemadmodum & hæc reliqua ex Munstero annotauimus.

BAuarorum nomen vnde sit, cum prius Vindelici, Norici & Nariscis dicerentur, huius tractus Incolæ: hæc à nonnullis adfertur ratio, quod dicunt, ab Auaribus Hunorum reliquijs qui Noricis expulsis, in ea terra cōsedere, adiecto elemēto B. Bauares vocatos. quod etsi prorsus non rejicimus: tamē in Bohemiæ nostræ enarratione alia à nobis huius nominis explicata est ratio. Diximus enim ex Doctorum sententia, & Historiarum suffragio, Boyos Gallia Cisalpinæ populos, Insubribus vicinos à Cæsare victos, Italiam transcendentibus, inde expulsos, postmodū in Germaniam venisse, ac regionem eam quam Bohemiam ab ipsis hodie etiamnum vocamus, inhabitasse, eosdemque postmodum à Marcomannis victos, indeque cum Nariscis & Hermundurorum parte Danubium transgressos Noricum, Vindeliciam & Rhetiam secundam cum Alpibus occupasse, nomenque suum retinuisse: vnde Boierorum & Boioariorum, vti nonnullis placet, tandem orta est appellatio. Refert Vaernevijck natum id nomē à bauarico Tuysconum rege: qui, vtrum regioni suam communicauerit nomē, an verò ipse ab ea mutuatus sit, incertum est. Noricum autem dicebatur à Norix duce quodam, qui ex Orientalibus partibus huc profectus Ratisponensis vrbs fundamenta iecit, vti quibusdam placet. Vtranque Salzæ flu. ripam coluerunt Norici: eorū hi, qui post confluentes Oeni & Danubij degebant Ripenses Norici, regio autem, Noricum ripensē dicebatur. Lycatij ad Lycum flu. habitauerunt. Gelones ad Gelonum fluuium, vulgò *Gelony*. Belauni ad Ambram flu. iuxta VVeylheimum. Breuci iuxta Oeni flu. fontes prope Valckensteyhum. Alemanos ad Altimulam habitasse credunt nonnulli, quo ferè loco conspicitur Aichstet ciuitas. Tunicates eo loco ponunt, quo nunc Straubinga vrbs sita est. Inter Isaram & Semptam flu. Sennones collocant iuxta *ærdingā* oppidum. Ad Illyssum autem flu. Illyssios constituunt. Bauariam diuidunt in Cisdanubianam, & Transdanubianam. Cisdanubianam rursus in Athesinā iuxta Athesim flu. in Alpibus ac Rhetia primæ finibus, cuius pars bona est. Bauariam superiorem inter Ambram Iserumque fluuios iuxta Monacum vrbs, quæ Vindelicia olim erat. Bauariam inferiorem, inter Iserum, Vitsum & Danubium fluuios: iuxta Landauv, & Eggenfeldum vrbes. Bauaria Transdanubiana ea Nariscorum ora est, & hodie vulgò Nordtgouia dicitur, quod non à Noricis esse nomen puto, sed à plaga Septentrionali, quam *Nordt* Germani vocant, & *zoy* vel *zēn*, quod terram sonat. Hæc eadem iam Palatinatus superior dicitur, de quo suo loco dicitur. Diuidūt quidam eandem in quatuor Episcopatus: Saltzburgensem, Patauiensem, Phrisingensem, & Ratisponensem. Ducatus est amplissimus. Gens ipsa suillis moribus famosa adeò, vt cæteris Germanis comparata pro bauaris barbari dicantur, duobus etiam vitijs plus reliquis notantur: inhospitalitatis videlicet & furti. Monacum principis sedes est, amœnitate loci profectò ducis aulae dignissima, ad Isaram flu. agrum vix alterius rei quàm frumenti fera-

cem habet. Ingolstadium ad Danubium situm. Flumen ipsum pōte iunxit, ac celeberrima Academia floret. Saltzburgenensis metropolitana altera, de qua suo loco. Item Freisingum, Fruxinum olim cum reliquis Episcopalibus supra enumeratis, vrbes famatissimæ sunt, ac præter has vix minoris fortunæ Landshutum, Eychstadium, & quæ olim Regum erat sedes, dum hæc prouincia suis regibus pareret, quos ipsi Calcannos, vti Ægyptij suos Soltannos dicebant. Ratispona, quæ & Reginopolis olim, quasi Regum ciuitas diceretur, vel Regenopolis à flumine præterfluuo, quem Regem accolæ vocant, adiuncto Græco *πόλις*. Vnde etiam Latini Imbripolim dixere, & multis ab hinc seculis Tiberina, seu Augusta Tiberij vocabatur. Arto-briga Ptolomæo, Regino Pyrgam, Rhetopolim, Rhetobonnam, Hiaspalim, & Germanischeym appellatam præterea reperimus, Tetrapolim quoque & Quadratam à forma. pons ibi est super Danubium lapideus, vndecim fornicibus, passibus quadringentis, & septuaginta longitudinis. Vtque semel & simul dicam, vix est Germaniæ prouinciæ alia, quæ pluribus ac splendidioribus ornatur vrribus ipsa Bauaria: quare si hoc tempore eam videret Strabo, haud puto eremum aut desertum dicturum, cuiusmodi fortassis suo tempore fuit. Aer vt plurimum salubris, ac regio amœna est. Terra ipsa nemorosa ac montuosa prorsus est, non æquè vini ac frumenti ferax. Tiro-lensium regio contra magis vini, quàm frumenti ferax, quamuis & illa vinum gignat nonnullis locis. Athesina enim regio, qua austrum spectat, vinum satis nobile profert, & circa Kelhaim, ac paucis alijs, verum acidissimum & agreste. Generosius vinum importatur ex Alsatia, Francia & Austria. Sues glandibus, syluestribusque pomis tanta copia nutrit, vt veluti Hungaria boues, ita hæc sues cæteris Europæ nationibus longè suppeditet. Sal quoque quod abundè hîc coquitur, ingenti copia vicinis regionibus mittit: vnde amplum ipsis lucrum accedit. Innumeris hæc prouincia rigatur fluminibus, quorum primum est Danubius: ad quod reliqua omnia deuoluūtur. Lycum sub Rheyno oppido recipit, quo loco Ptolomæus Lycostoma, quod *Lechzumundt* nos dicimus, collocat. Alemanum vel Altimulam amnem lentum, pisculentum tamen prope Kelheimium. Nabus flu. supra Regenspurium, Regus infra allabatur, quo loco Danubij ripa vitifera est, vina verò vti diximus ignobiliora. Lauarus seu Laberus geminus Istro se sociat supra Strubingam. Ambra, Zoyfa, & Isara ex Pœninis Alpibus orti, è regione Tenckendorfy oppidi Istro copulantur, ac paulò infra Villsus amnis, inde VVolfaha & Gyssa aduoluuntur. Hinc Oenus flu. ex Alpibus lapsus Noricos à Rhetis separat, ac compluribus assumptis flu. vtpote Leytzna, Isin, Alza, Saltza, Rota, eos infra Patauiam, vulgò *Dassauv* Danubio affundit. Post hunc Illus quoque, quem Iliseum nonnulli vocant, à Septentrione fluens, aquam suam oleaceam, atrumque colorem, Danubij ripam alteram nactus, longè ac pertinaciter custodit. Salis fontes iuxta Berchtolsgaden ad Aham flu. conspiciuntur: præter hæc flumina complures

Scala Miliarum
ariorum, Minorum, et Communium

BAVARIAE
VTRIVSQVE
CVM IN FE
RIORIS TV
SVPERIO
RIS VERA
ET AD AMVS
SIM DE
SCRIPTIO.

SEPTENTRIO

SEPTENTRIO

MERIDIES

32

33

34

Tomae a Duceo f.